

Gheorghe I. Demian

295789

Pentru Banatul robii

Istoricul tratativelor duse pentru
obținerea Banatului sârbesc

BCU Cluj / Central University Library Cluj
(1914 - 1923)

Timișoara

1 9 3 3

„Tipografia Românească” Timișoara

Gheorghe I. Demian

Pentru Banatul rob

Istoricul tratativelor duse pentru
obținerea Banatului sârbesc

BCU Cluj / George I. Demian Library Cluj
(1914 - 1923)

BIBL. UNIV. CLUJ

2611 * 21. X. 1933

EXEMPLAR LEGA

Timișoara

1 9 3 3

„Tipografia Românească” Timișoara

Cap. I.

CHESTIUNEA BANATULUI IN RĂZBOIUL MONDIAL

Dela un timp încoace, noi bănăţenii suntem acuzaţi cu crima de a fi revizionişti, periclitând astfel interesele României. Cei care ne judecă astfel, considerându-ne indirect ca duşmani ai statului nostru, se găsesc într'o gravă eroare.

Dacă noi cerem azi „revizuirea“ unor clauze ale tratatelor de pace, cari stabilesc graniţele dintre noi şi aliata noastră Jugoslavia, o facem, nu invocând un drept istoric şubred, sau unul bazat pe cine ştie ce teorii de-ale vecinei noastre Ungaria, ci pe un act, un contract scris, un act care s'a omis — cum vom vedea — de-a se respecta cu ocazia încheerii păcii, act pe care însă noi îl considerăm ca pe un drept al nostru.

Dacă în acest caz, cerem respectarea clauzelor tratatului nostru de alianţă din 1916, pe baza căruia am intrat în groaznicul măcel mondial, nu înseamnă că vrem distrugerea tratatelor de pace — singurele şi puternicele temelii ale păcii — ci din contră, voim a le întări şi mai mult prin rectificarea unor regretabile erori, înscriindu-se clauzele stabilite anterior.

În momentul când România a semnat tratatul de alianţă cu Antanta (4/17 August 1916), ea a făcut o jertfă pentru victoria finală, şi-a pus în joc existenţa însăşi de stat, aşa cum n'a făcut-o niciun altul, întregul trecut şi viitor.

România putea să intre dela început în războiu, ambele tabere o invitau, una bazată pe un tratat de alianţă de mult nul, fiind secret şi lipsit de simpatia naţiunii, iar cealaltă bazată pe tendinţele naţionale ale Românilor.

În momentul când contele Czernin, ministrul Austro-Ungariei la Bucureşti îşi exprima speranţa că ne vom respecta tratatul şi că vom intra alături de ea în războiu, Rusia ne propunea încheierea unui tratat de alianţă, oferindu-ne la început oficial o parte din Bucovina (12 Sept. 1914), apoi ne garanta în caz de victorie rusească provinciile româneşti din Ungaria (29 Sept).

Nici Puterile Centrale nu au rămas mai prejos cu propunerile de cesiune, ministrul Germaniei, v. dem Busche oferind concesiuni naționale și politice pentru Românii din Transilvania și rectificarea frontierei în Bucovina (12 Sept.).

Dacă s'a ajuns până acolo față de un stat cu abia vreo șapte milioane locuitori, ca să-i soliciți alianța, oferind ceea ce în timp de pace nu s'a putut obține dela asuprașitorii Românilor transilvăneni, este pentru că intrarea României alături de adversarii monarhiei anulau șansele de biruință militară a Puterilor Centrale. Acest adevăr a fost recunoscut de însuși șeful statului major al Austro-Ungariei, Konrad von Hötzendorf, într'o scrisoare a sa către ministrul de externe Berchtold.

În aceste momente grave, în fruntea guvernului românesc se afla Ionel Brătianu, care, dela început se declară pentru Antanta, din liberarea Românilor din Ungaria făcându-și un principiu politic, un crez. Iată de ce Ionel Brătianu nu era dispus să se avânte într'un războiu al cărui sfârșit încă nu se putea întrevădea, fără garanția că idealul național va fi satisfăcut. Din punct de vedere cantitativ acest ideal varia dela om la om.

Astfel pe când Brătianu cerea întrecă Transilvania și Banatul până la Tisa și Dunăre, Take Ionescu se mulțumea cu mai puțin, mai ales în ce privește Banatul, arătându-se dispus a renunța la Torontal.

Iată ce spunea în această chestiune într'o declarație a sa făcută în 1920:

„În Banat, dintr'o populațiune de 1,560.000 de locuitori sunt 600.000 de Români și sunt 280.000 de Sârbi, restul Germani și Unguri. Dacă aceste populații ar fi risipite pe suprafața Banatului într'un chip omogen, atunci problema n'ar fi, pentru că Românii față de Sârbi pezintă doi la unu, dar nu este așa. Risipirea populațiunilor, deși nu este regulată, este totuși neomogenă, căci încontestabil Românii în masele lor compacte, convergează în spre Răsăritul Banatului, formând ținutul cel mai compact al Românilor de peste munți, pe când coloniile sârbești convergează spre Apusul Banatului, spre Tisa, mai ales spre colțul unde Tisa se unește cu Dunărea. În războiul mondial și Românii și Sârbii sunt tot aliați ai Austriei, și astfel și cererile unora ca și ale celorlalți trebuie să găsească o ascultare simpatică.

„Tot așa de importat era faptul că Belgradul care fusese sub tunul Semlinului, ar fi căzut sub tunul nostru dacă Sârbii erau eliminați dela împărțirea Banatului..“

Deci Take Ionescu recunoștea Sârbilor un drept pe-o parte din Banat. Dar nu numai atât, el chiar acționează în acest senz. Iată ce spunea el, recapitulând întâmplările anterioare intrării României în acțiune:

„...Ducându-mă la Costinescu într'una din zile, l-am găsit cu atlasul deschis și mi-a arătat punând degetul pe colțul de jos al Torontalului: „uite aci e izvorul tuturor greutăților noastre de azi, al tuturor nenorocirilor noastre viitoare. Brătianu nu vrea să intre în războiu, fiindcă aliații îi refuză Banatul integral și Cernăuții...“.

TAKE IONESCU

„M'am consultat cu Filipescu — spunea mai departe Take-Ionescu — cunoștea și el cum cunoșteam și eu foarte bine trecutul cestiunilor naționale, și i-am dat dreptate lui Costinescu... Am judecat împreună așa: nu numai că noi vrem războiul cu

orice preț, că noi nu înțelegem să jertfim unitatea națională pentru un colț din Banat, dar ne-am zis: Sârbii sunt în războiu, Sârbii au pretențiuni... asupra unei părți a Banatului, și ei sunt aliați și noi suntem aliați și nu va fi cu puțință ca unul din aliați să fie pe dea'ntregul sacrificat celuilalt aliat“...

Take Ionescu renunță la Torontal, afirmând că din 619.000 locuitori sunt numai 88.000 Români și lăsa să se întrevadă că Sârbii ar avea mai mult drept să-l stăpânească. De fapt în Torontal erau 199.750 de Sârbi față de 90.699 Români, dar mai erau 128.405 Unguri și 165.778 de Germani, cari toți la un loc reprezentau aproape 70% față de 30% Sârbi.

Toate aceste argumente nu puteau să determine pe Brătianu să cedeze din pretențiunea de-a obține Banatul întreg, preferând să întârzie intrarea în acțiune.

Astfel în iarna anului 1914/15 când Take Ionescu a încercat să-l determine să cedeze în chestia Banatului, aducându-i și o scrisoare a președintelui Franței, Brătianu a declarat categoric:

— „Nu intru în războiu, fără Banatul integral, abandon și Transilvania și tot și nu intru în războiu“.

Discuțiile au durat luni întregi, fără a se putea ajunge la vreo înțelegere, Antanta neștiind cum să împace mai bine pretențiunile românești și sârbești. University Library Cluj

Cu ocazia acestor discuții ministrul Franței (contele de Saint-Aulaire) a propus să se lase Serbiei un mic colț de pământ, o rază de 30 km. în jurul Belgradului, pentru a-și putea organiza apărarea capitalei.

Brătianu însă perzista pe punctul său de vedere, spunând ministrului că mai bine Serbia să-și mute capitala.

Dintre statele Antantei, acela care susținea cu mai multă tărie pretențiunile rusești în ce privește Banatul, era Rusia, care la 6 Maiu 1915 nu oferea României decât partea muntoasă până la Buziaș, fără Timișoara. În schimb atașatul militar englez, locotenentul colonel Thomson încuraja pe Români, spunând generalului Iliescu, că nu trebuie să cedeze în chestiunea Banatului, fiind sigur că Rușii vor sfârși prin a primi cererile noastre teritoriale „deoarece dreptatea este de partea noastră“ (21 Maiu 1915).

Dela 19 Maiu Rusia începe să cedeze în privința Banatului, Sasonov (ministrul de externe rus) recunoscând României dreptul de a anexa Torontalul până la Dunăre în caz de intră imediat în războiu, fapt cu totul imposibil, dată fiind nepregătirea militară în care se afla.

De data aceasta Brătianu comite însă greșeala de a refuza Sârbilor recunoșterea prin tratatul de alianță, a autonomiei bisericești și școlare.

Cam tot atunci și Austro-Ungaria începe să-și mărească promisiunile, oferind în caz de se va păstra neutralitatea, Bucovina până la Siret precum și că Românii din monarhia ungară se vor bucura de un tratament bun și vor fi admiși în administrația publică, iar în caz de ar intra în războiu alături de Centrali, promitea întreaga Bucovină, Basarabia și o mărire a teritoriului lângă Dunăre, până la Porțile de Fier.

Zarul fiind însă aruncat încă din iarnă, aceste propuneri nu sunt primite.

Dacă Ionel Brătianu cerea Banatul întreg, nu era numai el ci și alți reprezentanți ai ideologiei naționale, cari îl susțineau, atât în țară cât și în străinătate, prin presă și viul grai.

Stăpânirea întregului Banat nu ni se impunea numai de aspirațiunile naționale, ci și de motive geografice, economice și politice.

„Banatul a constituit întotdeauna o entitate politică — scria d-l prof. V. Bazilescu în ziarul francez „Radical“ la 30 Iunie 1915 — în limitele sale: Tisa și Duărea; ar fi prin urmare, a împărți pentru prima oră, această țară.

„In ce constă apărarea Belgradului — scrie mai departe d-sa — evenimentele prezentului războiu au dovedit-o că Dunărea o apără mai bine ca orice fortificație.

„O zonă, fie ea de 20, 30 ori 40 km în jurul Belgradului nu împiedică deloc atacul și bombardarea Belgradului pentru că s'ar putea repede forța; însă România va fi amica și apărătoarea Serbiei, iar niciodată inamica ei — un războiu între ele ar fi un dezastru pentru ambele țări...”

Dar nu numai din punct de vedere politic era necesară unitatea Banatului ci și din punct de vedere economic, Banatul ciuntit pierzându-și însemnătatea sa, mai ales tăindu-i-se, așa cum i s'au tăiat, arterele de comunicație, împiedicându-i aproape cu desăvârșire comerțul exterior.

Când Rușii au început să suferă înfrângeri, Antanta și-a dat seama de necesitatea ajutorului românesc și a devenit concilianță, cedând tuturor cererilor.

La 4/17 August 1916 s'a încheie în fine la București tratatul de alianță între Rusia, Franța, Anglia, Italia și România, care la art. 3. stabilește că cele patru puteri „recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei austro-ungare prevăzute și hotărâte în art. 4“, iar art. 4. prevede ca Banatul să fie în întregime a României, cu granița Tisa și Dunăre.

Astfel s'a încheiat cu intrarea României în războiu, prima etapă a luptelor diplomatice pentru desrobirea și unirea cu Patria-mamă a întregului Banat, fără ca să se fi bănuit că așteptările și încrederea bărbaților de stat români vor fi înșelate.

Cap. II.

CONFERINȚA DE PACE ȘI BANATUL

Intrarea României în războiu are loc într'un moment extrem de critic pentru armatele aliaților și îndeosebi pentru armata franceză, Germanii făcând mari pregătiri de ofensivă în jurul Verdunului. Prin declararea războiului ei erau însă obligați a-și da ajutorul Austro-Ungariei, care fără sprijinul german, nu ar fi fost în stare să continue un războiu atât de violent și atât de lung.

Astfel România a obligat Germania de a retrage de pe frontul francez 20 divizii, ceea ce a permis Franței de a recuceri în câteva zile tot ce a pierdut în timp de șase luni.

Gestul ei plin de devotament față de Aliați, grație politicii distructive rusești (îndeosebi a faimosului prim-ministru Stürmer, spion german) a fost repede zădărnicit prin ofensiva germană. Nu e locul în aceste pagini să înșirăm calvarul României până la încheierea păcii silite cu Germania (7 Maiu 1918), trebuie să observăm însă că îndată ce începe înfrângerea Românilor, Aliații uită promisiunile făcute atât de solemn în chestiunea Banatului; mai ales că Sârbii încep să depună stăruinți pe lângă marile puteri, bazați pe fapte istorice ireale — după cum vom vedea mai jos — pentru a li se recunoaște drepturi asupra acestei provincii.

Guvernul român, sigur și încrezător în semnătura Aliaților, nici nu s'a mai ocupat de această chestiune până în 1917 când Albert Thomas, celebrul economist francez, pe atunci ministru, a venit la Iași. Cu această ocazie Ionel Brătianu simțind că se face greutăți României, atât în Occident cât și la Petrograd, îi cere ca să-și dea ajutorul pentru ca semnăturile să fie respectate. Natural că Albert Thomas a promis totul ce i se cerea, ceea ce nu l'a oprit ca îndată ce a sosit la Petrograd să declare:

— „Ca ministru, firește, trebuie să respect angajamentele Franței față de România, ca socialist însă și ca prieten al României trebuie să vă spun să nu puneți speranțele d-voastre numai pe aceste tratate, cari nu știu dacă vor rezista la Conferința de Pace, și să începeți de pe acum o propagandă internă în favoarea drepturilor d-voastre, renunțând la ceea ce nu este drept să cereți, chiar dacă este în tratat“.

Această recomandare prietenească de renunțare este o aluzie la Banat, pe care Aliații l'au cedat, fiind forțați de împrejurări.

Declarația lui Albert Thomas precum și o alta a lui Miljucof, énervează foarte mult pe Brătianu, care, cu ocazia unei convorbiri cu Take Ionescu, a declarat că dacă ar ști că la Congresul de Pace România nu ar căpăta integral tot ce i s'a promis, nici nu ar lua parte la el.

La Congresul de Pace deschis în Ianuarie 1919, situația României era dela început foarte puțin promițătoare. Intr'adevăr se

discuta între marile puteri nu numai nerecunoașterea tratatului din 1916 dar se pusesse în discuție chiar și admiterea ei la Conferință.

Numai marile succese militare incontestabile, au făcut Antanta să o admită, de la început i s'a dat însă a înțelege că România nu-și va găsi baza revendicărilor sale teritoriale în tratatul din 4/17 August, toți diplomații declarând categoric: „Banatul integral nu îl veți primi niciodată“.

Antanta considera tratatul de alianță inexistent, caduc, prin aceea că România călcase prevederile art. 5 din tratat, care o obliga de-a nu încheia pace separată.

Din această atmosferă se putea întrezări că diplomația română va avea de dus o luptă grea și cu puține șanse de izbândă.

Delegația română la conferința de pace a fost compusă din Ionel Brătianu, ca prim-delegat, prin d-l N. Mișu ministru plenipotențiar și d-l Alexandru Vaida-Voevod, pe atunci membru în consiliul dirigent din Sibiu.

Mai fac parte din ea, delegați de consiliul dirigent, și d-nii Gh. Crișan, Dr. Octavian Crișmariu, Ionel Mocioni, Caius Brediceanu, Mihai Șerban, inginerul Traian Vuia, Ion Coltor și Atanasie Popovici ca reprezentant al Românilor din Timoc.

Desigur din această delegație lipsea Take Ionescu, un abil diplomat și cunoscut în toate cercurile politice din străinătate, neparticiparea lui se datorește însă tocmai neînțelegerii dintre el și Brătianu în chestia Banatului, mai ales că, cu puțin mai înainte, fiind la Paris, Take Ionescu s'a declarat față de Sârbi favorabil ideii de a se ceda o zonă de 30 km. în jurul Belgradului, tăiat din trupul Banatului.

Brătianu a plecat la Paris hotărât de a nu ceda nimic din Banat, fiind convins că stăpânirea Banatului întreg de către România este o necesitate politică superioară pentru întreaga Europă Orientală, dându-și seama că între poporul sârb și poporul român nu există o altă graniță amicală și definitivă decât Dunărea. Când el a cerut Banatul întreg, a făcut-o cu convingerea că numai astfel cele două popoare se vor putea lega printr'o prietenie durabilă și sinceră.

Conferința de Pace natural că nu ia în seamă aceste argumente juste, cari și până azi s'au dovedit ca reale, cu atât mai mult cu cât Conferința a fost mai mult un fel de birou de înregistrare a voinții Consiliului Suprem, în care dictau într'un mod dictatorial și departe de principiile liberale pentru cari s'au luptat în războiu, Wilson și George Clemenceau. Hotărârile lor nu puteau fi măcar discutate.

Iată ce scrie despre această Conferință, un distins diplomat român, dl. Mircea Djurjara, (Câteva considerațiuni generale asupra Conferinței dela Paris, Buc. 1919):

„Observația atentă a activității Conferinței din Paris duce dela început la o primă constatare neîndoioasă. În hotărârile Conferinței se observă pe de o parte o ignorare a realităților și pe de altă parte o șovăială, o nesiguranță, de multe ori o incoerență și aproape întotdeauna o întârziere a hotărârilor, care ne face să credem, că întâmpină dificultăți nebanuite în luarea oricărei decizii“ (pag. 4).

„Or-ce opoziție, mai ales a vre-unuia „mic“, or-ce rezistență, chiar și numai or-ce deosebire de părere au început a fi privite ca adevărate obstacole puse lucrărilor Conferinței, adică în realitate hotărârilor dificultoase ale consiliului conducătorilor puterilor mari! S'a sfârșit, fără nici o jenă, spre a se evita absolut or-ce împotrivire, fie chiar morală, prin a se elimina chiar și în mod oficial toți cei relativ mici din discuțiuni și a se concentra pe față în mâinile „celor trei“ o putere discrețională de autocrat cum e probabil că nu a mai existat vre-odată alta“ (pag. 14).

Ca titlu de document asupra greutăților pe cari avea delegația română să o întâmpine la Conferință, redăm și observațiunile unui american, dl. Lansing, fost ministru de externe a Statelor Unite, care scria următoarele:

„Privită în ansamblu, o ședință plenară a Conferinței asupra preliminarilor păcii nu era decât o farsă. Nu era de loc o adunare deliberantă, care să caute un acord printr'un schimb loial de vederi. Delegații erau chemați numai să asculte, dar nicidecum să critice sau măcar să discute programul consiliului celor zece. Într'un sens aceasta era o farsă, dar într'altul era o tragedie“.

Intr'o așa conferință e natural ca delegația română să nu obțină nimic.

De altfel, felul cum România a fost tratată dela începutul Conferinței nemulțumește chiar și opinia publică din Franța. Astfel iată ce scrie între altele, ziarul „Action Française“ în numărul său din 14 Ianuarie 1919:

„...Publicul nu vede decât un singur lucru, și el are dreptate, că nu se abandonează niciodată adevărații săi amici și că, atunci când s'a semnat, trebuie să se respecte semnătura.

„În 1916 noi am semnat cu România, înainte ca ea să fi intrat în războiu. Teritorii i-au fost recunoscute, iar azi se vede că s'a renunțat la ele. E vorba de Banat, care este unul din merele de discordie cu cari Jugoslavii așaltează concelariile. Pentrucă România ține la drepturile cari i s'au atribuit în 1916, i se târguiește intrarea în Conferință. Aceasta este ceea ce se numește șantaj.

„Chestiunea Banatului este una din acele chestiuni dificile adesea insolubile, cari abundă în Orient. Banatul este o altă Macedonie... ..Guvernul francez este asociat la această operație deplorabilă? Sperăm că nu... Dacă printre națiunile orientale este una care... merită din partea Franței, atențiuni deosebite, aceasta este națiunea română... Este important ca România aliată să stea la

Conferință fără să fie făcută să plătească intrarea sa cu vre-o monedă“.

Brătianu duce totuși o luptă titanică în chestia Banatului, îndeosebi cu Wilson și Clemenceau. În ședința din 20 Ianuarie 1919 el face în fața Conferinței prima expunere asupra politicii românești și asupra revendicărilor teritoriale, insistând mai ales asupra Banatului.

Indată delegatul sârb Vesnici declară că Sârbii nu pot recunoaște tratatul din 1916 deoarece a fost secret (?) și revendică Vestul Banatului împreună cu Timișoara, pe temeiul etnic, deși au recunoscut că în această parte nu populația sârbească ci cea germană predomină. Un alt motiv invocat de ei a fost că generalul Putnik s'a născut aici. Apoi mai susțineau că Banatul aparținează între anii 1849—1860 voevodatului sârbesc, care nu funcționase niciodată, că Banatul este grâнарul Serbiei și că constituie o zonă de apărare a Belgradului.

Ionel Brătianu răspunzând arată că tratatul a fost discutat cu Rusia, reprezentanta intereselor sârbești, și că deși a fost secret, în realitate clauzele i-au fost cunoscute de toată lumea. Arată că timp de 1000 de ani Banatul a fost o unitate politică și geografică, și că Serbia nouă nu are nevoie de Banat ca grâнар, având dincolo de Tisa și în Macedonia regiuni agricole bogate.

În încheiere Brătianu cere ca trupele sârbești să evacueze Banatul. Vesnici la această cerere se enervează foarte mult; vorbind într'un mod necuviincios și violent, ceea ce face pe Brătianu să atragă atenția Conferinței asupra tonului delegatului sârbesc, ton care face imposibilă o înțelegere directă între Sârbi și Români.

Cauze sentimentale și de ordin strategic au determinat, cum știm, Conferința de Pace să primească ideea împărțirii Banatului. Această cerere Sârbii o motivau prin următoarele:

1. Sârbii nu ar putea să renunțe la conaționalii din Banat, cari reprezintă partea cea mai de seamă a poporului sârb.
2. O renunțare la Banat ar da naștere la mișcări iredentiste și la conflicte între Români și Sârbi (?) precum și ar însemna înăbușirea etnică a Sârbilor față de expansiunea elementului românesc.
3. Extensiunea dominațiunii române până la Dunăre și la Tisa ar fi o amenințare permanentă pentru regatul Serbiei, căci valea Moravei ar rămâne deschisă unor năvăliri.
4. Apoi, în caz de extindere a României asupra întregului Banat, capitala Serbiei ar trebui schimbată, ceea ce ar constitui pentru poporul sârb o umilire națională.

Delegații români caută să răstoarne aceste argumente prin memorii adresate conferinței, atrăgându-i atenția că nici România nu poate, pentru aceleași motive renunța la conaționalii ei, cu atât mai mult cu cât părăsirea lor ar însemna distrugerea lor ca

naționalitate, dată fiind „intoleranța guvernului dela Belgrad față de ei, dela ocuparea acestei provincii de armata sârbească”.

Pentru garantarea siguranței Capitalei sârbești, guvernul român este dispus a pune sub controlul Societății Națiunilor o serie de măsuri militare, pe care guvernul român se obligă să le respecte în regiunea de S.-W. al Banatului, asigurând astfel siguranța văii Moravei. Primirea Dunării ca linie de graniță ar stabili o situație de echilibru politic, care ar garanta, prin respectul autonomiilor minorităților din partea ambelor state, existența etnică și națională a minorității sârbe și române, asigurând raporturi de bună vecinătate.

La 31 Ianuarie izbucnește un nou conflict între Vesnici și Brătianu pe tema orașului Timișoara, pe care Sârbii îl cereau, sub pretextul că într'un timp, familia Karageorgevici s'a refugiat aci, căutând în același timp a dovedi, cu statistici eronate că în Banat locuiesc mai mulți Sârbi ca Români, Unguri și Germani la un loc.

Brătianu arată Conferinței adevărul asupra acestor date statistice, și cari arată la o populație germană și maghiară de 580.000 (fără Români) numai 270.000 Sârbi.

Dl. Tardieu propune atunci Consiliului împărțirea Banatului. Ședința Consiliului în care se discutase această chestiune durează numai cinci (5) minute, niciunul dintre membrii lui neluând cuvântul.

La 8 Februarie comitetul de experți însărcinat cu stabilirea frontierei româno-jugoslave s'a întrunit pentru prima dată, făcându-și propunerile. La 22 Februarie Ionel Brătianu face o nouă expunere asupra Banatului, terminându-și discursul cu următoarele cuvinte: „Ori ne dați Banatul întreg, ori trageți hotarele fără concursul României; cu cât va fi mai rea frontiera cu atât mai bine. Istoria îmi va da dreptate.”

La 28 Februarie experții cad de acord ca să ne dea calea ferată Timișoara-Baziaș. Imediat Sârbii încep să insiste pe toate căile pentru schimbarea acestei frontiere, amenințând că în caz de refuz vor declara războiul României. Delegații francezi repun atunci chestiunea în discuție, propunerea fiind primită, și stabilindu-se frontiera cam la fel cu cea actuală (13 Martie), ceea ce a determinat pe Brătianu a cere din nou, prin memoriu și scrisori către colonelul House, delegatul american și Orlando, președintele delegației italiene, cerând încă odată Banatul în întregime. (15 Martie).

Puțin mai înainte, la 3 Martie, Brătianu mai înaintează Conferinței un memoriu în care descrie abuzurile săvârșite de Sârbi în Banat.

Iată cuprinsul acestui memoriu:

Paris, 3 Martie 1919.

Este cât se poate de grabnic ca să se ia o hotărâre fără întârziere în ceea ce privește Banatul.

Ocupațiunea sârbă în Banat tinde să ia un caracter de ostilitate în contra elementului român: deportațiuni în masă a populațiunii românești în Serbia și rău tratament în închisori, abuzul administrației și al armatei sârbe, rechizițiuni forțate, transportul depozitelor și materialului de tot felul din Banat în Serbia, etc.

Nemulțumirea populațiunii române se simte și amenință să turbure rapoartele de prietenie seculară între populațiunea română și populațiunea sârbă.

România cere o anchetă interaliată pentru a constata toate aceste abuzuri. Pentru a pune capăt acestei stări este necesar de a hotărî ca armata sârbă să evacueze Banatul, ca locuitorii Banatului internați în Serbia sau aiurea să fie reintegrați în căminurile lor, ca materiile prime, mașini, vehicule și alte obiecte răpitate locuitorilor din Banat sau rămase dela Germani la evacuarea României, părăsite în Banat și aparținând fie Statului fie particularilor, să fie date îndărăt proprietarilor lor.

Acest protest este reînnoit la 23 Martie, Conferința însă nu s'a ocupat cu această chestiune.

La 5 Maiu Brătianu expune din nou delegaților Marilor Puteri cererile României, în privința Banatului cerând respectarea tratatului de alianță din 1916.

Iată în rezumat expunerea lui:

„România n'ar putea recunoaște granițe în desacord cu acele cari i-au fost asigurate de către Franța, Anglia și Italia prin tratatul de alianță din 4/17 August 1916 în urma căruia a intrat în războiu contra Austro-Ungariei după cererea acestor puteri.

Dacă România, pentru a ușura sarcina aliaților săi, nu a făcut caz de toate stipulațiunile acestui tratat, ea nu a încetat însă de a stăruia asupra interesului său esențial de a avea Dunărea dela confluența Tisei până la gura sa drept graniță.

Aceste granițe sunt neapărat trebuicioase dezvoltării normale a României, ele îi asigură posibilitatea de a desăvârși în acele regiuni ale Europei misiunea sa de pace și de ordine. Indivizibilitatea Banatului se impune pentru această provincie ca o necesitate de ordin social, politic și economic atât pentru masa cea mare a populațiunii sale cât și pentru toate minoritățile cari sufăr și ele de o împărțire între două suveranități. Acest interes este atât de

însemnat pentru populațiunea Banatului, încât România nu ar sta la îndoială să primească propunerea ce Conferința ar putea face a unui plebiscit al întregii populațiuni din Banat.

Intr'un gând împăciuitoare și pentru a nu lăsa nici o îndoială asupra temerei relative la siguranța Belgradului, guvernul român este gata să primească stabilirea unei zone cuprinsă în suveranitatea română, care putând să intereseze apărarea acestui oraș, ar fi pusă din punct de vedere al garanțiilor militare sub controlul Ligei Națiunilor”...

În același timp este înaintat un nou memoriu cu un conținut, în care se observă că împărțirea se face „nu din motive geografice sau etnice, nici din necesități economice sau politice, dar pentru motive de ordin sentimental și strategic.”

După ce se susține în memoriu chestiunea pretențiilor sârbe și române, se protestează în contra frontierei stabilite de experți, „*absolut arbitrară cum ar fi orice altă linie analogă*“ a cărei justificare „din punct de vedere geografic, etnic, economic este imposibilă”, această graniță distrugând solidaritatea economică, esențială și absolut necesară în Banat între câmp și munte, spre marea pagubă și nemulțumire a aploape tuturor locuitorilor țării”.

Memoriul se încheie astfel:

„Am socotit că trebuia să atragem pentru ultima oră atenția Conferinței de pace asupra urmărilor nenorocite pe care le-ar avea împărțirea Banatului între cele două state, ori cum ar fi concepută și executată.

„Orice împărțire ar aduce cel mai mare prejudiciu vieții economice a țării, ar produce nemulțumirea popoarelor care locuiesc acolo și ar compromite legăturile de bună vecinătate, care până aci se menținuseră fără întrerupere, între Sârbi și Români.”

Raportul comitetului de experți a fost primit la 23 Maiu de consiliul miniștrilor de externe iar la 21 Iunie de către Consiliul Suprem.

Ca ultimă încercare de a obține Banatul întreg, Brătianu propune ca România să cedeze Bulgariei Dobrogea nouă în schimbul Banatului, iar Sârbii să fie recompensați cu Vidinul până la Lompanlanca. Nici această propunere nu este primită însă.

Brătianu văzând situația creată României de foștii aliați, și dându-și seama că dreptele cereri ale României nu vor fi primite, atât în chestiunea Banatului cât și în aceea a mincrităților și în unele chestiuni economice, s'a hotărât să se retragă personal, în semn de protest, dela lucrările Conferinței. În ziua retragerii (2 Iulie 1919), înainte de a părăsi Parisul adresează Consiliului Suprem un documentat memoriu asupra tuturor chestiunilor ce interesau România.

Dr. ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD

Această atitudine a lui Ionel Brătianu era și este și azi aspru criticată de mulți, și nu noi vrem să fim judecătorii postumi. Ținuta dărză, hotărâtă a primului reprezentant român dacă poate fi considerată ca nepotrivită, nu pot fi condamnate bunele sale intențiuni.

Brătianu până în momentul plecării sale dela Conferința sperase încă în succesul obținerii întregului Banat, bazat pe dreptatea cererilor sale. Dacă are totuși o vină, este că, în momentul când a văzut imposibilitatea realizării acesteia, nu a devenit conciliant căutând să salveze ceea ce era încă posibil de salvat. Are totuși o scuză — aceea că el nu putea să semneze un tratat care răpea Banatul asigurat de un tratat anterior, semnat tot de el.

Dacă România nu a putut obține în întregime Banatul, aceasta se datorește în primul rând unor oameni politici români, în special lui Take Ionescu, cari au încurajat pretențiile sârbești, prin atitudinea lor opusă aceleia a lui Brătianu.

Durere, unele sentimente filo-slave sau cauze politice interne, au făcut pe unii a trăda interesele naționale. Este incontestabil că dacă Take Ionescu și alții nu ar fi avut atitudinea pe care au avut-o, dacă în chestiunea Banatului ar fi fost toți — indiferent de culoarea politică — uniți în jurul lui Brătianu, Conferința ar fi fost mai puțin ostilă nouă, solidaritatea Românilor ar fi impus.

Ce se putea oare spera însă atunci când, în timp ce Ionel Brătianu lupta pentru a obține Banatul integral, Take Ionescu cedează — fără a avea o calitate oficială — o zonă de 30 km. în jurul Belgradului, și când în mod public susține că noi nu avem drepturi asupra Torontalului, îndemnând pe Brătianu să cedeze? Ori atunci când un Duiliu Zamfirescu, viitor președinte al senatului scria în ziarul „Indreptarea (Iul. e 1919) că Torontalul este o perlă, Aradul o frunză de viță în diamante tivite cu purpură și aur, de cari „la urma urmelor ne-am putea lipsi ca de podoabe inutile...”

Aceștia sunt principalii vinovați, pentru că datoria lor de Români, le-ar fi impus — ori cari ar fi fost sentimentele lor sufletești — să nu și-le arate, perzistând în a obține cât de mult.

Nu-i vorba, Sârbii păstrează și azi cele mai frumoase amintiri despre Take Ionescu, considerându-l ca pe cel mai mare diplomat ce l-a avut România, căruia, cu toate sentimentele lor anti-românești, se zice că i-au ridicat un bust la Belgrad.

Dacă este adevărat că Take Ionescu ar fi obținut mai mult din Banat, conform înțelegerii cu Rușii, nu e mai puțin adevărat că o altă atitudine, poate, ne-ar fi adus întregul Banat.

Brătianu a fost acuzat că pe chestiunea Banatului urmărește doar o chestiune de politică de partid. Evenimentele ce au urmat, până în ziua de azi, ne-au dovedit însă clar — viziunea acestui om politic, care dacă a comis multe greșeli înlăuntru, nu i se poate

contesta calitățile de bun diplomat. Păcat însă că împrejurările nu i-au fost favorabile și că războiul mondial nu a impus ca bază, tratatelor Conferinței de Pace, ideia de egalitate între cei slabi și puternici.

În același timp, în vara anului 1919 Consiliul Dirigent intervine pentru evacuarea Banatului de trupele sârbești. În acest scop d-l Iuliu Maniu încredințează d-lui Octavian Crișmariu misiunea de a merge la generalul Franchet d'Esperey, care se găsea la Lugoj și de a-i cere evacuarea Banatului de trupele sârbe. Generalul francez ascultă cu toată sollicitudinea pe delegatul român și pe lângă promisiunea de a interveni în

Dr. OCTAVIAN CRIȘMARIU

sensul cererilor Românilor pe lângă Consiliul Suprem, dând chiar sfaturile sale cele mai amicale.

Dacă până acum atitudinea Francezilor cari ocupau Banatul era puțin prietenoasă față de Români, din acest moment ea se schimbă în bine, d-l Crișmariu întorcându-se la Sibiu cu convingerea că Franța ne va fi în ajutor — pentru a putea lua în stăpânire partea din trupul țării ce se găsea încă sub stăpânirea asupritoare a Sârbilor, ceea ce în decurs de o săptămână s'a și întâmplat.

În baza dispozițiilor Consiliului, comandamentul armatelor aliate

din Constatinopol dă ordin comadamentului armatei franceze din Ungaria, de a preda Estul Banatului.

Primirea acestui teritoriu precum și retragerea autorităților militare și administrative sârbe, au fost conduse de o comisie mixtă franco-româno-sârbă, constituită la Timișoara, sub președinția generalului Tournadre și compusă din col. Economu Virgil și lt.-col. sârb Velicovici.

Această comisie și-a început lucrările în ziua de 18 Iulie 1919, stabilind datele mișcărilor unităților. În același timp însă, Colonelul Economu avea și însărcinarea ca împreună cu comandamentul francez, să stabilească situația în care vor lăsa Sârbii părțile evacuate. În această lucrare însă, s-a făcut mari dificultăți.

„Situația reală însă lăsată de Sârbi, era de așa natură, încât nu mai era nevoie de cercetări. Atât bunurile și instituțiile publice, cât și proprietățile private, trebuiau dijmuite de armata și autoritățile sârbești cu un astfel de procent, încât să ne rămână prea puțin din ce-a fost, și, dacă era cu puțință, să nu ne mai rămână nimic.¹⁾

Această comisie avea și sarcina de-a trasa linia demarcațională dintre România și Jugoslavia, fapt ce s'a și făcut, părtinindu-se însă interesele Sârbilor, cu atât mai mult cu cât generalul francez avea simpatii față de ei. Astfel această comisie acordă Sârbilor prin protocolul dela Timișoara din Iulie 1919 mai mult decât voia să li se dea din partea Consiliului Suprem și decât li s'a dat prin tratatul dela Sévres (20 Sept. 1920).

Generalul Tournadre mai dă dovezi de parțialitate, modificând linia demarcațională odată trasată și stabilită prin procese verbale în regulă și lăsând a se expedia din Timișoara, într-o singură zi, 170 vagoane mobilă furată de prin instituțiile publice și casele particulare.

Ba chiar, într'una din ședințele comisiei, președintele nu a crezut să ia vreo măsură, măcar de formă, atunci când delegatul român a fost amenințat cu pumnul și cu baioneta de către colonelul sârb (strașnică civilizație!) care adresa României și armatei ei, cele mai umiltoare insinuații.

Jaful sârbesc era din cele mai puțin civilizate. Numai în ziua de 17 Iunie 1919 s'au rechiziționat din Banat, vite în valoare de 18 milioane coroane. La toate protestările Românilor, Sârbii răspundeau că Banatul e teritoriu inamic până la semnarea unui tratat, și că prin urmare au acest drept, deoarece și Austro-Ungarii au jefuit Serbia.

În același timp o mulțime de comisii franceze lucrează la Timișoara, luând avizul frunțașilor locali, regretatul Gheorghe

¹⁾ Campania pentru desrobirea Ardealului de G-ral G. Mărdărescu, pag. 84-85.

Adam, Aurel Cosma, d-nii dr. Oct. Crișmariu, Avram Imbroane, etc. — lucrări fără niciun rezultat practic, ca să nu spunem pierdere de timp.

După plecarea lui Ionel Brătianu dela conferința Păcii, nu s'a mai făcut nimic pentru Banat, delegații rămânând la Paris fără instrucțiunile necesare.

Cum România nici cum nu mai voia să discute cu Consiliul Suprem, care după cum am văzut, se dovedise a fi mai mult decât dictatorial, începe să cadă asupra ei o adevărată ploaie de note diplomatice, unele mai amenințătoare decât altele. Această serie de note rămase nesatisfăcute, se încheie cu aceea din 12 Octombrie 1919, care, deși vorbește despre clauzele teritoriale cu Ungaria, nu amintește nimic în ce privește Banatul. Deci această chestiune o considera Consiliul Suprem ca lichidată. La această notă răspunde la 2 Noembrie guvernul generalului Văitoianu, care urmase politica de rezistență a lui Brătianu, declarând categoric că refuză să semneze tratatul cu Austria, fiind vexator.

Atunci urmează ultimatumul Consiliului Suprem din 15 Noembrie, prin care se cere României un răspuns definitiv, invitând-o „să se supună fără discuție, fără rezerve și fără condiții“. In caz contrar Consiliul amenință cu ruperea relațiilor diplomatice, urmând ca „n ceeace privește reglementarea asupra frontierelor, România va fi astfel prin propria sa acțiune despuiată de orice titlu de sprijin din partea Puterilor, precum și de recunoașterea drepturilor sale din partea conferinței“.

In urma acestor note, guvernul Văitoianu demisionează peste câteva zile, cărma statului fiind luată de către d-l dr. Al. Vaida-Voevod.

D-l Vaida, venind în fruntea guvernului, spera că va putea obține ceva în ce privește frontiera Banatului, cu atât mai mult cu cât încă nu era stipulată în niciun tratat.

Pentru a nu provoca totuși noi încercături pe lângă multele pe cari le aveam, pentru moment evită a discuta chestiunea Banatului. Astfel, cu ocaziunea întrevederii ce o avuse la Londra cu d-l Lloyd George, primul-ministru englez de pe atunci, d-l Vaida a declarat: „Am evitat punerea din nou în discuție a Banatului, care rămâne o rană deschisă pentru noi. Mi-am dat toată silința să fac o apropiere între noi și Sârbi, cu toate că actuala frontieră nu este în măsură să creeze relațiuni sănătoase și trainice între două popoare avizate la sprijin reciproc“.

Pentru a rezolva acest litigiu, d-l Vaida propunea un arbitraj oficial, delegându-se din partea Consiliului Suprem un arbitru, ambele părți obligându-se a accepta soluția lui, după o expunere amănunțită a chestiunii din partea delegaților celor două state.

La finea lui Februarie 1920 sosesc la Londra și reprezentanții Banatului, regretatul dr. Ioan Sârbu și d-l dr. Avram Imbroane, cari cer cu insistență d-lui Vaida să re deschidă chestiunea Banatului. În același timp d-sa este informat printr'o persoană neoficială, că Jugoslavii țin la prietenia noastră, gândindu-se chiar la abandonarea frontierei stabilite; neștiind însă ce compensațiuni să ceară. Ei erau de părere că s'ar putea neutraliza o zonă largă de-a lungul graniței bănățene. Jugoslavii erau cu atât mai dispuși a ne face unele concesțiuni, cu cât sperau în neutralitatea, eventual chiar și în sprijinul nostru diplomatic, în chestiunea Adriaticei.

Momentul era oportun pentru o rectificare a frontierei nedrepte de azi, d-l Vaida (nu a putut însă să se folosească de el, deoarece intrigile politice interne, conduse cu multă abilitate de liberali, îi iau puterea tocmai în momentul în care ar fi putut fi folositor pentru Banat.

Guvernul care-l urmează este al generalului Averescu, cu totul neputincios și la remorca politicii liberale, din care face parte și Take Ionescu, rămas mai târziu singur. Acest guvern nu face nimic pentru Banat, precum nu va face nici acela liberal care îi urmează, ciuntirea Banatului rămânând astfel consfințită prin tratatul dela Sévres, semnat la 10 August 1920.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cap. III.

RATIFICAREA CESIUNII BANATULUI

Cum e și natural, lucrările de delimitarea frontierei durează foarte mult, nefiind rezolvată nici după (trei) ani de zile, și a dat loc la multe discuțiuni și neînțelegeri. Delimitarea în conformitate cu tratatul dela Sévres avea să fie efectuată de către (două) comisii numite de Take Ionescu, în conformitate cu stipulațiunile semnate la Belgrad de el. Una din comisii și-a terminat lucrările în Septembrie 1921 iar cealaltă, condusă de consulul general Brăileanu la 4 Ianuarie 1922. Din această comisie face parte și d-l dr. Crișmăriu, d-sa ocupându-se în special cu situația juridică a Comunității de Avere grănicerești, precum și d-l col. Drăgănescu.

Aceste comisii n'au putut să rezolve îndeosebi un litigiu, în chestiunea comunei Vărădia.

Pentru aplanarea acestui diferend Sârbii au invocat prevederile art. 29 din tratatul dela Trianon, care prevede că la delimitări de frontieră să se observe „pe cât este posibil“ cadastrul comunelor, cerând pentru apărarea Vârșetului și o pădure din liziera comunei Vărădia, de vreo 6000 jughăre.

Prin protocolul din 24. Ianuarie 1922 semnat la Vărădia se lasă rezolvarea litigiului unui arbitru, fără a se împiedica însă, delimitarea pe teren. Acest deziderat românesc, deși acceptat în teorie de către Sârbi, rămâne fără urmare, deoarece, pe motiv că diferendul Vărădia nu e aplanat, nu voiesc să înceapă executarea pe teren a convențiunilor încheiate. Adevăratul motiv al opunerii lor era că nu voiau să evacueze încă cele douăsprezece comune cari trebuiau cedate României, sperând probabil într-o schimbare a situației.

În lucrările comisiilor Sârbii trădează o reavointă care ajunge adesea ridicolă. Astfel pentru a boicota lucrările, adesea, după ce semnau procesele verbale ale ședințelor comisiilor, a doua zi reveneau asupra celor hotărâte.

Cu toată recalitranta Sârbilor, cari dela început își iau față de România o atitudine dușmănoasă, relațiile dintre cele două țări se mențin „călduroase“, încă din vara anului 1921. Take Io-

nescu încheind cu premierul sârb Nicolae Pașici o convenție „spre a menține pacea câștigată cu prețul atâtor sacrificii, precum și ordinea stabilită“. Durata convenției era de doi ani și prevedea că la caz că una din părțile contractante va fi atacată de Ungaria sau Bulgaria, se va da ajutor reciproc. Deci era menită să apere stipulațiunile tratatelor dela Trianon și Sévres.

Iar în Septembrie 1920 Comisiunea română-jugoslavă întrunită la București, spre a discuta diferite chestiuni în legătură cu comunicațiunea pe cale ferată, cu transportările poștale și cu comunicațiunea telegrafo-telefonică între cele două țări și-a terminat lucrările, încheind un acord ale cărui principale puncte sunt următoarele:

Regimul ușurând circulațiunea pe linia Timișoara-Vârșeț-Baziaș, linia străbătând cele două țări și cuprinzând traficul de călătorie, de poștă și de colete poștale; stabilirea unei mari linii internaționale trecând prin Mehadia și Semendria cu un pod peste Dunăre, lângă această din urmă localitate, și mai pe urmă, construirea unei a doua linii Craiova-Gruia-Prahova-Negotin-Pojarevatz-Belgrad, cu un pod între Gruia și Prahova. Aceste aranjamente sunt făcute în conformitate cu convențiunea încheiată în 1913, și care va fi adaptată noiei situațiuni din cele două țări.

S'au organizat de asemenea linii telefonice și telegrafice directe, ca și ameliorarea comunicațiunilor prin telegrafie fără fir.

În sfârșit s'a hotărât înființarea unei linii aeriene între Belgrad și București, linie destinată a servi pentru transportul de pasageri și de poștă.

Între timp comisia de delimitare comite din ce în ce mai multe anomalii, cari nu pot fi explicate decât printr'o completă ignoranță față de problema Banatului, a membrilor cari o compuneau.

Astfel în Octombrie 1921 România primește comunele Lătuș și Jamul-mare, ambele comune șvăbești, Cena și Maiul-mare locuite de cehi precum și alte trei comune cu populație minoritară. În același timp se cedează Jugoslaviei comunele Partoș și Ciorda, cu o populație curat românească.

Presa sârbă continua să ceară în aceleași timp tot teritoriul până la Șag (Timișeni) și Clisura Banatului până la Orșova, ba unele ziare cereau Banatul întreg împreună cu județul Arad.

Față de aceste pretențiuni cari trădau cea mai feroce ostilitate și mai ales față de lucrările de delimitare, Take Ionescu nu încețază a se declara mulțumit de ce obținuse. O asemenea atitudine de neînțeles nu poate decât să mire pe acei cari știu că în alte probleme importante pentru România Take Ionescu a fost un mare român, pe când în chestiunea Banatului nu a fost decât un om politic coborât în mijlocul patimilor și intrigilor meschine.

La lumina istoriei, noi Bănățenii putem afirma cu întreaga tărie că pentru Take Ionescu era în acel moment mai important

SEVER BOCU

eventualul ajutor de acordat Poloniei în contra Sovietelor și creerea Micii Înțelegeri, decât această parte din Patrie sfâșiată de niște diplomați inconștienți, și mai importantă era o convenție pentru ameliorarea comunicației prin telegrafie fără fir decât soarta miilor de Români amenințați, din ignoranță sau prostie, să rămână sub jugul „civilizațiilor“ din Balcani.

Guvernul generalului Averescu căzând iar acela al lui Take Ionescu demisionând și el peste puțin, deoarece i s'a refuzat dizolvarea Parlamentului, urmează la putere partidul liberal, d. I. G. Duca luând portofoliul externelor. Acum se produce un fenomen pe care niciun român nu l'a așteptat. Anume, declarația dlui Duca (Februarie 1922), că guvernul lui Ionel Brătianu consideră chestiunea delimitării ca fapt împlinit, moștenit dela guvernele anterioare și că pe noua linie au început să bată țarușii.

Deci același Brătianu care cu trei ani înainte a preferat mai bine să părăsească Conferința Păcii decât să cedeze o palmă de pământ din Banat, acum se arăta gata să ia asupra sa un act în dauna țării și contrară principiilor pentru cari a luptat ani de zile, se arăta gata să semneze o convențiune pe care abilitul Take Ionescu, din cauze politice ușor de înțeles, tot amânase să o semneze.

În același timp, d. Duca declara într'un interview acordat ziarului „Bécsi Magyar Ujság“ că chestiunea mult discutată a Banatului a ajuns într'un stadiu definitiv de rezolvire, Brătianu urmând a pleca la Belgrad pentru a semna convenția. Prin acest act — spunea d. Duca — o rană rămasă deschisă se va închide definitiv și neînțelegerile pe viitor între cele două state se vor termina“.

Cel mai dureros eveniment pentru poporul Bănățean se produce în ziua de Joi 20 Decembrie 1923 când se ratifică de către Parlamentul român, ciuntirea Banatului.

Încă din ședința din 15 Decembrie d. dr. Sever Dar citește protestul partidului național împotriva proiectului de lege pentru ratificarea frontierei Banatului. Ia încă cuvântul și Pavel Brătianu, care face un aspru rechizitoriu lui Ionel Brătianu și partidului liberal, iar în ședința de Marți, 18 Decembrie ia cuvântul d. Sever Bocu. D-sa într'un emoționant discurs, care va rămâne pentru vecie înscris în istoria Banatului, protestează împotriva acestei ratificări.

„Chestiunea Banatului domnilor, depășește mult, — spunea d-sa — să mă credeți, importanța certurilor noastre din această încintă. Ea depășește, vă asigur, chiar necesitățile retorice, tactice, ale partidului liberal, sau pretențiile micilor noastre persoane, fără talie, a lucrurilor mari; ea ia proporțiile unei mari chestiuni istorice a națiunii, în care greșelile dacă n'au totdeauna sancțiuni repezi, imediate, le au cu atât mai teribile, în pedeapsa posterității“....

„..... L'au despicat, după o înțelepciune solomonică, Banatul, în două și azi se caută rătăcite, stinghere, aceste părți amândouă,

căci pe locul amputației se scurge sângele, sângele și puterea lor deopotrivă. Cât va dura suferința, răbdarea, 5—10—15 ani, nu știm, dar ceiace știm e, că o reacțiune e pe drum, masele desamăgite, decepționate de greutatea de trai, urmare fatală a nebuniei desmembrării, care înlătură condiții indispensabile, organice de viață, detestă până și ideia de stat național, care poate da loc la așa ecrescențe...”

„... Și să nu credeți că e numai o frază: blestemul posterității va cade asupra capului nostru dacă vom ceda o singură palmă din pământul țării. Suntem aci să-l apărăm cu hotărârea noastră morală, cum l'am apărat, pe câmpul de luptă cu hotărârea noastră virilă. Numai o generație de mizerabili ar putea proceda în această chestiune cu ușurință, cu ușurințe dictate de necesități trecătoare politice, de frică de greutatea, căci noi vrem să trăim ușor, fără greutatea, de grijă de a nu se șifona situații personale, de partid, de a fi bine primiți la Belgrad, unde se duce d. Duca, sau chiar de frică — Doamne ferește — de a nu cădea guvernul, sacrificiu, pe care iată v'o declarăm, nu vi-l cerem, căci, ar fi un sacrificiu, o abnegație de care nu vă ținem capabili...”

„... Ordonati votarea nominală căci ar fi prea crud ca voturile d-voastre nedemne să se amestece cu voturi infame de bănățeni, căci Bănatul ar trebui să-i renege pe aceștia ca pe niște fii denaturați... Lăsați deschis, nu închideți drumul nădejilor și nu transmiteți posterității, în analele Parlamentului, un vot blestemat, pe care cei ce vor veni după noi să-l distrugă, ca pe o pată neagră ce desonorează națiunea. Rămână granițele așa cum sunt, convenții între guverne, căci și în Serbia, ca la noi, guvernele nu sunt națiunile, nu convenții între națiuni, căci națiunea română nu iscălește la umilirea sa.

„Frații noștrii despărțiți vor înțelege că ei trebuie să se supune vremelnice, dar că în tainițele inimelor lor pot să aștepte, au tot dreptul să aștepte ziua învierii!”

„Vă implor în numele Banatului nu ratificați acest tratat”.

Dar durere, el s'a votat peste două zile cu o majoritate de 126 voturi contra 15. Cu această ocazie parlamentarii bănățeni, din partidul liberal, pentru a-și dovedi disciplina de partid, — care pentru ei, e mai presus de țara lor — au votat așa cum le dictau interesele meschine ale partidului lor, neîndrăznind să ridice glasul alături de acela care, în numele Banatului, a implorat țării să nu-i voteze ciuntirea.

Cap. IV.

NOI ȘI BANATUL ROBIT

Viața Românilor din Banatul robit, întrece în toate privințele pe aceea de sub stăpânirea netolerantă a Ungurilor. Imediat după ocuparea de către Sârbi a acestei provincii, s'a deslănțuit asupra populației românești o adevărată teroare, intelectuali și țărani fruntași ai satelor, cunoscuți prin patriotismul lor fiind arestați fără nicio vină și ținuți astfel cu lunile.

Dar nu numai aceste persecuții individuale au căutat să distrugă naționalismul fraților noștri robiți ci și alte măsuri luate aveau să le creeze o situație nesuferită, măsuri pe cari psihologicește judecate, de fapt nu puteau da decât rezultate contrarii celor așteptate.

Astfel Sârbii deslănțuie cele mai ingenioase persecuții împotriva școlilor și bisericilor române. Despre biserică susțineau că ea fiind ortodoxă națională, trebuie să fie subordonată bisericii sârbești. Comitetele parohiale au fost destituite fără niciun motiv, preoților români li se interzice chiar a preda religia în școli, iar parochiile vacante se completează cu preoți ruși refugiați de regimul sovietic. Acestea toate se întâmplau încă din 1920, când Take Ionescu, foarte mulțumit de prietenia româno-sârbă, nu ia nici o măsură pentru normalizarea situației fraților noștri robiți.

Aceeași persecuție se deslănțuie și asupra școlilor românești. Încă din 1921 toți învățătorii români sunt forțați să frecventeze niște cursuri speciale de limba sârbească în cari aveau să învețe, natural, cântecele și dansurile naționale sârbești. Se interzice aducerea cărților didactice și a calendarelor din România. La Alibunar confiscându-se treizeci astfel de calendare, sunt arse —

duioasă amicitie! — în mijlocul satului, sub singurul motiv că sunt românești.

Pe lângă învățătorii români din comunele exclusiv românești (Srediștea-mică, Vlaicovăț, Coștei, Lățunaș, etc.) se atașează și câte unul sârb, iar printr'o ordonanță a revizorului sârb de sub No. 1780/1921 se dispunea ca începând cu clasa doua limba de predare să fie exclusiv cea sârbească.

Seria de persecuții săvârșite de „aliații“ noștri este atât de mare, încât nu ar putea fi cuprinsă în întregime în lucrarea de față, prea modestă, și care urmărește cu totul alt scop. Totuși vom înșira, pentru a evidenția și mai mult situația fraților robiți, în mod cronologic, câteva fapte petrecute sub dominația balcanicilor intruși.

1. În Iulie 1921 revizorul școlar din Gaiul mare interzice prin act oficial preotului Ioan Naia din Marghita-mare să funcționeze ca preot în sf. biserică, pe motiv că este și învățător.

2. În comuna Voivodinț Sârbii căutând arme în casele fruntașilor români, cu toate că nu au găsit niciun fel de arme, opt țărani au fost excortați la primărie și culcați pe spate, iar „eroii aliați“ își procurau plăceri sadice, sărind de pe masă pe pânțele nenorociților Români ¹⁾.

3. Se interzice studenților și elevilor frecventarea școlilor românești. Părinții acestora sunt închiși și maltratați, menținându-se în stare de arest până la reîntoarcerea copilului în Jugoslavia și înscrierea lui în școlile superioare sârbești.

În ~~Mai~~ 1923 dl. Sever Bocu fiind deputat, adresează ministerului de externe o interpelare aducând la cunoștința guvernului situația Românilor rămași sub ocupația sârbească. D-sa înșiră următoarele fapte:

4. Preotul capelei românești din Vârșeț, Corneliu Popovici a fost palmuit în plină stradă de către soldați sârbi, fără ca vreunul din ei să fie pedepsit.

5. Elevii seminarului sârb din Vârșeț sparg geamurile capelei române.

În toate comunele românești sunt aduși și incuarteriți cu forța „dobrovolți“ (voluntari) sârbi din Bosnia, Albania și Macedonia, elemente primejdioase cari fură averea locuitorilor și le necinstesc căminele.

¹⁾ Vezi: „Voința Banatului“ din 14 August 1921.

7. Toate averile școlilor și bisericilor românești au fost sechestrate de stat.

8. Răul tratament, înjurii, neplata salariilor fac ca aproape o sută de preoți și învățători să-și părăsească căminurile. Școlile părăsite de acești învățători cari nu au mai putut îndura martiriul sunt sărbizate.

9. „Uniunea studenților români din Jugoslavia“ proiectează pentru zilele de 7 și 8 Septembrie 1924 mari serbări culturale populare în comuna Sân-Mihai.

Primul ministru, d. Davidovici autorizează aceste serbări. În ajun însă primpretorul din Alibunar alarmează țara sub pretext că serbările ar prea agita spiritul de rasă al Românilor. Telegrafiază chiar regelui Alexandru că Românii se pregătesc de răscoală. Se cere ajutorul armatei și se împiedică astfel serbările pregătite de săptămâni.

10. Averile preoților români sunt impuse la dare în așa mod, încât să nu poată avea niciun câștig după munca lor.

11. Celelalte minorități deși persecutate, și au școlile lor secundare, numai Românilor nu li se permite aceasta.

12. Ultimul și cel mai recent caz, în Decembrie 1932 s'a confiscat la graniță „Calendarul Viața Banatului“ deși nu cuprindea absolut nimic ce ar fi putut atinge statul vecin.

Lupta dusă de „Partidul național român“ înființat în Februarie 1923 nu a putut obține nimic în favorul Românilor robiți, tratați atât de vitreg încât nu li s'a dat măcar pământul pe care au muncit decenii de-arândul, atunci când s'a făcut exproprierea sârbească. Cu atât mai mult nu s'a putut obține nimic, cu cât diplomația noastră prea complezentă și preocupată mai mult de revoluția din Chili sau India decât de soarta zecilor de mij de naționali, nu s'a prea ocupat de soarta fraților robiți. Nepăsarea criminală a miniștrilor de externe ce s'au perindat în palatul de pe șoseaua Bonaparte, a atras blestemele celor părăsiți de o soartă vitregă, părăsiți de dragul unei alianțe care va dura, desigur, până va dura și pacea.

E drept că s'au făcut câteva convenții și câteva zeci de comisii au încasat diurne gras plătite fără a face ceva, dar toate aceste convenții Bisericești, Școlare etc. etc. nu sunt decât niște hârtii fără valoare, pentru că „aliații“ noștri nu le-au aplicat nici până acum și nu le vor aplica nici în viitor, găsind întotdeauna o

ușită de scîpare, pentru a putea continua și pe mai departe politica de desnaționalizarea Românilor.

În timp ce diplomații noștrii își strâng călduros mâinile pe la conferințele ținute din timp în timp, pentru a aduce puțină variație vieții de intrigi și falsități, unde în toasturi lungi și călduroase se descrie frumusețea sentimentală platonice a alianței noastre, peste înfloritoarele plaiuri ale Banatului robii jalea stăpânește toate sufletele chinuite ani de-arîndul, oțelindu-se pentru o tragedie care va avea urmări fatale pentru alianța, dar mai ales pentru pacea dintre cele două popoare.

Cât va dura această sinistrală farsă a destinului? Când se va sfârși o situație intolerabilă, nenaturală? Pentru că mai curînd sau mai târziu adevărul și dreptatea se vor răzbuna. Istoria ne dovedește prin nenumărate cazuri că un popor nu poate fi stăpînit de un altul la infinit, că o zi de eliberare îi sosește, când își va răzbuna toate suferințele îndurate din partea asupritorilor.

Dacă diplomația noastră a uitat cuvintele lui Take Ionescu, rostite cu mult înainte de a putea ști că el însuși nu le va respecta; „În țara românească n'ar trebui să existe om de stat, care să nu-și dea seama că după chestiunea vitalității regatului vine imediat chestiunea Românilor de pretutindeni“, poporul românesc din Banatul întreg nu a uitat că are drepturi imprescriptibile asupra jumătății sale sfâșiate, rămase în ghiarele slavismului lacom.

Timp de câțiva ani, Românii din Banatul românesc au cerut zadarnic pentru frații lor din Jugoslavia drepturi naționale și politice, fără ca cererile lor să fi fost luate în seamă. Azi ei cred — și cu drept cuvînt — că e inutil să mai facă aceasta, pentru că pentru Românii din Banatul sârbesc nu există decît o singură salvare, eliberarea de sub stăpînirea sârbească. Și aceasta se va întîmpla în mod fatal, indiferent dacă o va sancționa sau nu vreun aeropag compus din alți diplomați tot atît de cunoscători ai situației ca și aceia din 1919.

România are dreptul asupra întregului Banat, deoarece este singura sa posibilitate de dezvoltare normală și sănătoasă, dar mai ales că numai astfel poate asigura o pace temeinică și durabilă față de actualul ei „aliat“.

Tratatul de pace a fost silită să-l semneze și iată cum scuza acest gest dl Virgil Madgearu într-o cuvîntare a sa ținută la Camera în Decembrie 1919:

„Nu există vreun român, care să fi semnat acest tratat de pace, dacă nu ar fi avut convingerea nestrămutată că legea necesității impune semnarea acestui tratat de pace, în care asupra clauzei minorităților, a comerțului și a tranzitului se putea trece, dar asupra chestiunii Banatului nu se putea trece. Dar dacă hotărârea a fost luată, ea a fost luată urmând legea necesității...” Dar știm că aceeași lege a necesității îl va întregi din nou, pentru că actuala situație e contrară naturii, deci e provizorie.

Astăzi când conștiința adevăraților bănățeni, conștienți de situația în care ne găsim față de vecina noastră Jugoslavie, ne indică o singură cale de urmărit: aceea de-a ne desrobi frații, nu putem să ne fixăm decât un singur ideal, un singur gând ne preocupă pe toții, indiferent de culoarea noastră politică, acela de-a realiza unitatea Banatului în cadrele României, făcând astfel fericirea fraților noștri robiți, cari au suferit mult, prea mult sub asuprirea vecinilor netoleranți.

Acesta să ne fie singurul nostru ideal, convinși că Dumnezeu va îndrepta o greșeală ce s'a făcut, prin desbinarea și nesinceritatea acelor ce în momentele cele mai grave au avut în mâna lor destinele țării.

BCU Cluj / Central University Library Cluj